

Artūras Tereškinas

Tarp norminio ir subordinuoto vyriškumo formų: vyrai, jų seksualumas ir maskulinizmo politika šiuolaikinėje Lietuvoje

Santrauka

Iki šiol Lietuvoje ne itin daug dėmesio skirta vyrų ir vyriškumo problemų analizei. Lietuvoje vyrai retai minimi lyčių politikos dokumentuose. Dar mažiau analizuotos marginalinės vyriškumo formos, tokios kaip homoseksualus vyriškumas. Tačiau kalbant apie moterų problematiką, būtina kreipti dėmesį ir į vyriškumą bei maskulinizmo politiką, nes rūpestis dėl lyties, seksualumo ir kūno yra svarbiausias konstruojant nacionalinius politinius, socialinius ir ekonominius režimus.

Šio straipsnio tikslas – apibūdinti ir norminti, ir subordinuotą vyriškumą Lietuvoje daugiausia dėmesio kreipiant į vyrų kūną ir seksualumą. Bus mėginama atsakyti, kokie vyriškumo modeliai dominuoja dabarties Lietuvoje ir kaip masinėje sąmonėje konstruojamas gėjų seksualumas. Kokias pasekmes skirtingos vyriškumo formos gali turėti patiems vyrams ir apskritai lyčių politikai Lietuvoje? Kokia maskulinizmo politika galėtų prisidėti prie feministinio socialinės transformacijos projekto?

Straipsnyje analizuojama reprezentatyvi sociologinė apklausa apie vyrus, atlikta 2002 metais, apžvelgiami vyraujantys lietuvių žiniasklaidos diskursai seksualumo aspektu ir naudojamasi plačia poststruktūralistinių lyčių bei seksualumo teorijų baze.

Išvadas

Vyrų ir vyriškumo studijos Lietuvoje yra nauja tyrinėjimų sritis. Vakaruose ji atsirado aštuntame 20-o amžiaus dešimtmetyje, skatinama ir feministinės teorijos bei moterų studijų ir pro-vyrų judėjimo, dažnai vadinamo mito-poetiniu, ir gėjų, lesbiečių bei *queer* studijų. Šiuo metu Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Vakarų Europoje išleidžiama vis daugiau literatūros vyriškumo klausimais (Messner 1997; Hooper 2001; Haywood 2003). Deja, Lietuvoje vyrai kaip lytiniai subjektai vis dar lieka lyčių studijų ir lyčių politikos paribyje. Beveik neskiriama dėmesio vyriškų tapatybių, vyriškumo bei maskulinizmo ideologijos analizei ir nemėginama įtraukti vyrų tyrinėjimų į lyčių studijas.

Kaip pabrėžia vyriškumo analitikai, vyriškumas susijęs su daugybe dimensijų, iš kurių itin svarbi yra valstybės ir tautos dimensija. Vyriškumą formuoja valstybinė politika ir jį veikia politiniai procesai bei judėjimai tokie kaip nacionalizmas (Kimmel

2002; xii-xiv). Todėl, siekiant socialinio teisingumo ir progresyvių lyčių santykių, būtina keisti ištisą „tinklą susijusių socialinių, ekonominių ir politinių praktikų, viešosios politikos, socialinės apsaugos išteklių ir seksualumo sampratų, kurios suteikia galią vyrams” (Segal 1990; 294). Šio straipsnio analizės objektu kaip tik ir pasirinktas seksualinis vyriškumo aspektas, svarbus svarstant seksualinių skirtumų retoriką, vertinant vyrų bei vyriškumo pokyčių galimybes ir dekonstruojant įsigalėjusią lyčių hierarchiją Lietuvoje.

Hegemoninis arba norminis vyriškumas

Pasak vieno iš garsiausių vyriškumo tyrinėtojų Robert Connellio, vyriškumas yra praktikos konfigūracija „lyčių santykių viduje, struktūra, į kurią įeina ir didelės apimties institucijos, - ir ekonominiai santykiai, ir asmeniniai santykiai bei seksualumas” (Connell

2000; 29). Vyriškumas yra susijęs ir su socialiniais ryšiais, ir su kūnais, kadangi „vyras“ reiškia suaugusį asmenį su vyro kūnu. Kitais žodžiais tariant, tai taisyklės ir normos „priimtinau vyro elgesiui“.

Pirmiausia aptarsime hegemoninio vyriškumo sampratą, kuri būtina mūsų straipsniui. Paprastai atskiroje visuomenėje egzistuoja keletas vyriškumo modelių, tačiau vienas iš jų visada yra privilegijuojamas ir priimamas kaip norma. Šis vyriškumas vadinamas hegemoniniu arba norminiu vyriškumu (Donaldson 1993). Hegemoninis vyriškumas apibrėžiamas kaip tam tikro vyriškumo modelio socialinis įsitvirtinimas, kai tas vyriškumas operuoja kaip konvencinė moralė, nusakanti tai, ką reiškia būti vyru (Carrigan, Connell, Lee 1987). Connello manymu, kiekvienoje visuomenėje ar socialiniame kontekste egzistuoja kultūriškai dominuojantis vyriškumo konstruktas, hegemoninis diskursas (Connell 1993).

Hegemoninio vyriškumo sąvoka vartojama vyrų studijose, siekiant pademonstruoti galios santykius tarp vyrų ir skirtumus tarp kultūrinių vyriškumo normų bei vyrų gyvenimų realybės. Tai vyriškumo tipas, kurį ikūnija populiarūs herojai, fantazijos figūros ir sektini vyriškumo pavyzdžiai (Donaldson 1993; 643-57). Ši labiausiai vertinama visuomenėje vyriškumą paprastai apibūdina heteroseksualumas, ekonominė nepriklausomybė, gebėjimas išlaikyti savo šeimą, fizinė galia, buvimas racionaliu, žeidžiančių emocijų užslopinimas, moterų bei kitų vyrų dominavimas, dėmesys seksualinėms „pergalėms“ ir svarbiausia nedarymas to, kas suvokiama kaip moteriška (Connell 1995). Hegemoninio vyriškumo normos pabrėžia tokias vertybes kaip drąsą, agresyvumą, bravadą, proto ir kūno tvirtumą. Hegemoninis vyriškumas taip pat susijęs su vyro valdžioje įvaizdžiu: „Mes tapatiname vyriškumą su stiprumu, sėkme, sugebėjimu, patikimumu, kontrole“ (Gergen, Davis 1997; 226).

Hegemoninis vyriškumas paprastai konstruojamas santykyje ne tik su moteriškumu, bet ir su visuomenėje egzistuojančiomis subordinuoto arba marginalinio vyriškumo formomis. Nors dominuojančios ar

hegemoninės vyriškumo formos stengiasi nuolat palaikyti pastovumo, stabilumo ir natūralumo įvaizdį, įvairios vyriškumo formos kiekvienoje visuomenėje yra atsitiktinės, fluidiškos, socialiai ir istoriškai sukonstruotos, kaičios ir nuolat besikeičiančios, pastoviai atgaminamos per masinės komunikacijos priemonių reprezentacijas ir individualius bei kolektyvinius veiksmus.

Norminis vyriškumas Lietuvoje

Ką reiškia būti tikru vyru Lietuvoje? Kokie vyrų vaizdiniai ir įvaizdžiai yra patys populiariausi šalyje? Kaip „normalų“ vyrą išivaizduoja vyrai ir moterys? Į šiuos klausimus galima atsakyti remiantis *SIC Rinkos tyrimų* apklausa „Vyriškų vaidmenų krizė Lietuvoje“. Ši apklausa, užsakyta „Vyrų krizių ir informacijos centro“ ir paremta Atviros Lietuvos fondo, buvo vykdoma tiesioginio interviu metodu kiekvieno respondento namuose. Apklausa reprezentuoja visos Lietuvos 15-74 metų amžiaus gyventojus. Atrankos dydis: 1000 respondentų. Duomenų analizė buvo atliekama, naudojant SPSS programinę įrangą ir MicroRisc programą. Duomenys buvo pasverti taip, kad apklaustoji visuma tiksliai atitiktų visos Lietuvos gyventojų proporcijas pagal lytį, amžių, tautybę, išsimokslinimą bei gyvenamąją vietą.

Ši reprezentatyvi apklausa atspindi normines vyriškumo formas ir norminius vyro bruožus, kurie yra dominuojantys visuomenėje. Svarbiausios „normalaus“ vyro savybės, pasak dalyvavusių apklausoje asmenų, turi būti sugebėjimas uždirbti pinigų (72% respondentų), nagingumas, mokėjimas atlikti „vyriškus“ buitines, techninius darbus (67%); vaikų aprūpinimas, priežiūra ir auklėjimas (67%) bei savo moters globojimas (66%). Tarp kitų aukštai vertinamų tokio vyro savybių yra silpnosio neskriaudimas („niekada nepakelti rankos prieš silpną“, 65%), buvimas jautriu ir supratingu (64%), sugebėjimas palaikyti gerus santykius su tėvu (58%) ir rūpestis savo motina (55%).

Patys vyrai tarp svarbiausių „normalaus“

vyro savybių įvardija (svarumo mažėjimo tvarka) sugebėjimą uždirbti pinigus, savo moters globojimą, savo vaikų priežiūrą ir auklėjimą ir gebėjimą atlikti “vyriškus” buitines darbus. Tuo tarpu moterims svarbiausia tai, kad vyras sugebėtų aprūpinti šeimą materialiai, kad vyras būtų jautrus ir supratingas, mokėtų dirbti “vyriškus” buitines darbus ir užsiimtų vaikų priežiūra bei auklėjimu. Akivaizdu, kad moterų ir vyrų atsakymai gana panašūs, išskyrus vienintelį bruožą, kurį pabrėžia moterys, t. y. jautrumą ir supratingumą. Pastaroji savybė nėra esminis “normalaus” vyro bruožas pačių vyrų požiūriu.

Susumuojant ir vyrų, ir moterų atsakymus į tai, koks turi būti “normalus” vyras, matyti, kad Lietuvoje aiškiai patvirtinamas ką tik minėto tradicinio hegemoninio vyriškumo modelis, kuris įglaudžia savin tokius bruožus kaip finansinė nepriklausomybė, statusas, sėkmė, ištvermė ir lytinis dominavimas. Svarbu pabrėžti, kad didžiama apklaustų Lietuvos vyrų mano atitinką “normalaus” vyro įvaizdį (net 77%). Tik 10% vyrų teigia, kad jie veikiausiai neatitinka “normalaus” vyro įvaizdžio, o 14% iš viso nežino, kaip atsakyti į šį klausimą.

Apklauskos duomenys leidžia daryti išvadą, kad ir Lietuvos vyrai, ir moterys didžia dalimi remia tradicines vyro įvaizdžio ir vaidmens normas. Vyrai turi išlaikyti šeimą, apginti ir globoti savo moterį bei mokėti atlikti “vyriškus” buitines, techninius darbus. Ypač pabrėžiamas sunkiai dirbančio bei uždirbančio vyro įvaizdinys: tikras vyras privalo materialiai aprūpinti savo šeimą. Tačiau Lietuvos gyventojų vertinami ir vadinamo “naujo vyro” bruožai: didesnis rūpestis vaikais, jų auklėjimas ir priežiūra ir jautrumas bei supratingumas, kurių iš “normalaus” vyro tikėtusi apklausoje dalyvavusios moterys.

Pastarieji bruožai nėra visiškai priešprieša tradiciniam vyro įvaizdiniui, tačiau jį ir papildo, ir išplečia. Įdomu tai, kad fizinis agresyvumas nėra laikomas itin svarbiu normalaus vyro įvaizdžiui. Nors šiuo požiūriu nutolstama nuo tradicinio vyro įvaizdinio normų, kurios valdo tradicinį vyriškumą, struktūra išlieka nepajudinta. Vyras išlieka finansinis šeimos

ramstis, savo moters gynėjas, tas, kuris dirba “vyriškus” buitines darbus.

Hegemoninis seksualumas Lietuvoje

Kai kalbame apie vyrus, vyriškumas kaip kultūrinė forma negali būti atskirta nuo kūno ir seksualumo, kurie yra esminiai lyčių socialinio konstravimo komponentai. Seksualumas – tai sudėtinga sistema, veikianti pagal keletą žinojimo ir galios režimų konkrečioje kultūroje ir kalbanti apie kūną, fantazijas, ritualus, vaizdinius (Foucault 1990; 105-6).

Mūsų lytinės tapatybės yra kūniškos, vyriškumas ir moteriškumas - tai praktikos būdai, formuojantys skirtingus kūnus. Galima teigti, kad kūnas - tai produktas, žymintis lytinę tapatybę. Tai, kaip mes išivaizduojame savo ir kitų kūnus, yra esminga mūsų kaip lytinių asmenų tapatybėms. Tai, kaip mes išgyvename savo kūnus kaip vyrai ar moterys, yra ir mūsų asmeninės istorijos, ir bendrų kultūrinių kūno formų atspindys. Mūsų kūno įvaizdžiai, kūniškumo schemas ir išivaizduojami kūnai įgalina mus veikti socialiniame pasaulyje. Todėl itin svarbu suvokti, kaip lytinis skirtumas yra kuriamas kūne ir kūnu bei kokie normatyviniai kūno idealai dominuoja visuomenėje. Koks vyro kūnas tinkamas ir netinkamas? Kokios vyriško seksualumo ypatybės pabrėžiamos Lietuvoje?

Kūnas yra reguliuojamas dominuojančių diskursų visuomenėje, kuri “priskiria” tam tikras normas vyrų ir moterų kūnams. Šios normos, fizinės išvaizdos idealai, seksualinė tapatybė, priimtinas elgesys – visa tai palaikoma ne fizine jėga ar prievarta, bet savistaba ir nuolatinio savęs koregavimu. Anot Michelio Foucault, “nebūtini jokie ginklai, fizinė prievarta ar materialiniai apribojimai. Tikslai žvilgsnis, stebintis žvilgsnis, žvilgsnis, kurį kiekvienas individas, esantis po to žvilgsnio svoriu, interiorizuoja iki tokio laipsnio, kad jis yra savęs paties prižiūrėtojas... .” (Foucault 1977; 155). Kiekvienas individas įveiksina savo paties priežiūrą veikdamas ir prieš patį save.

Tai, ką mes vadiname “kūnu”, yra skirtingų, suinteresuotų galios santykių išraiškos skirtingose vietose ir skirtingu metu. Per laiko bei erdvės ir mūsų kasdienio gyvenimo organizavimą ir reguliavimą mūsų kūnai yra treniruojami, formuojami ir susiejami su dominuojančiomis istorinėmis “aš”, aistros, vyriškumo ar moteriškumo formomis (Bordo 1993; 91). Tačiau kūnai yra ne vien tik galios efektai; tarp kūno, įkūnijimo, seksualumo diskursų ir institucinės galios egzistuoja sudėtingos sąsajos.

Jeigu pažvelgsime į vyrų kūnų vaizdavimą Vakaru ir Lietuvos masinėje žiniasklaidoje, pamatysime, kad čia dominuoja kieto „macho” vyro įvaizdis, kurio kūno paviršius yra įkūnytą kontrolės vieta. Tai vyras, kuris yra geras lovoje, patenkintas savo santykiais, patyręs ir gabus daugybėje gyvenimo sričių. Jo kūnas yra kietas, raumeningas arba bent jau ištreniruotas, pasirengęs atremti bet kokią gyvenimo ataką. **Tai, viena vertus, heroinis** kontroliuojantis ir dominuojantis kūnas, o kita vertus, kūnas, gebantis patirti daugialypių gyvenimo malonumų. Žiniasklaidos tekstai kupini susirūpinimo vyriško kūno lavinimu, puoselėjimu ir gražinimu (Tereškinas 2001; 93-105).

Zvelgiant į apklausos “Vyriškų vaidmenų krizė Lietuvoje” duomenis, matyti, kad žiniasklaidos diskursas ne itin paveikus tarp apklaustų vyrų, kurių požiūris į savo kūnus yra gana atsainus. 86% Lietuvos gyventojų pritaria teiginiui, jog moterims daug svarbiau jų fizinis grožis negu vyrams; ypatingai dažnai šią nuostatą išreiškia miestuose gyvenantys vyrai. Moterys dažniau mano, kad “Lietuvos vyrai turėtų daugiau rūpintis savo išore”. Vyrams jų pačių išorė ne tokia reikšminga. Net atsakydami į klausimus apie savybes, kuriomis turėtų pasižymėti įžymus vyras, respondentai vyrai pabrėžia vyro sugebėjimą dirbti ir sąžiningumą, o ne seksualinį patrauklumą ir fizinį grožį (pastarieji bruožai yra mažiausiai vertinamų skalėje). Labiausiai fizinis grožis aktualus jaunesnio amžiaus vyrams ir moterims.

Vyrai rečiau kreipia dėmesį į išorės dalykus, ypač kitų vyrų. Vyriškos lyties respondentai

rečiau pritarė teiginiui, kad jiems “patinka ne tik gražios moterys, bet ir gražūs pasitempę vyrai”. Vadinasi, Lietuvos vyrai neproblematizuoja savo išvaizdos, ir fizinis grožis jiems nevaizdina esminio vaidmens pasitikint savimi. Jų vyriškumą labiau patvirtina profesiniai sugebėjimai nei kūno išvaizda ar lytinis patrauklumas.

Atsakydami į anketos klausimus apie vyrų ir moterų santykius, 78% respondentų pripažino, kad vyrų ir moterų santykiuose visuomet egzistuoja seksualinis elementas. Kaip ir reikėtų tikėtis, dažniau šiam teiginiui pritarė 15-29 metų amžiaus, didžiųjų miestų gyventojai. Ir vyrai, ir moterys beveik vienodai pritarė šiam teiginiui. Tačiau čia pabrėžtina tai, kad atsakydami apie “normalaus” vyro savybes, vyrai dažniau nei moterys pabrėžė, kad “normalus vyras turi bet kada patenkinti moterį seksualiai, jei ji to nori”. Vadinasi, vyro vaidmuo susijęs su jo seksualinės pareigos atlikimu.

Galima būtų teigti, kad socialiai konstruojamo Lietuvos vyriško seksualumo bruožai yra tokie: pirma, vyrai turi būti visada pasiruošę seksui, antra, vyro pareiga yra patenkinti savo žmoną ar partnerę ir, trečia, dėl to seksualinis pajėgumas yra labai svarbus vyrams. Tai vyriškumas, kuris ne itin daug dėmesio kreipia į savo išvaizdą, kūną ar savo emocinį gyvenimą. Jam svarbiausias ne intymumas su moterimi, bet gebėjimas ją patenkinti seksualiai.

Subordinuotas seksualumas: gėjai ir jų įvaizdžiai

Postmodernių feminisčių, seksualinių ir kitų mažumų darbai kvestionuoja kategorijų “moteris” ir “vyras” stabilumą. Pasak jų, ką reiškia būti moterimi ar vyru, priklauso nuo daugybės faktorių: laikotarpio, padėties, klasės, etniškumo, seksualinės orientacijos, kūno atributų. Kai kurios feministės teigia, kad užuot telkėsi ties lyčių sąvokomis, tyrinėtojai turėtų analizuoti plačiai suvokiamas lyties, sekso ir seksualumo kategorijas (Sedgwick 1990).

Pastaruoju metu *queer* teorija suteikė naujų postūmių vyrų ir vyriškumo analizei.

Destabilizuodama santykį tarp socialinės ir biologinės lyties, tarp vyro kūno ir vyriškumo konstrukto, ši teorija griaua išigalėjusias binarines vyriškumo/moteriškumo opozicijas (Alsop, Fitzsimons, Lennon 2002; 132). Pripažįstant skirtumus, egzistuojančius pačiose “vyro” ir “vyriškumo” kategorijose ir pabrėžiant patį tapimo lytiniu subjektu procesą, lyčių sąvokos ištirpsta lytiniame fluidiškume. Tapimo lytiniu subjektu procesas yra atviras, kaitus ir prieštaringas (Alsop, Fitzsimons, Lennon 2002; 81).

Griaudama visų identiteto kategorijų tvaramą ir universalumą, dekonstrukcija ir visa poststruktūralistinė mintis suvokia žmogišką “aš” kaip besikeičiantį ir fragmentuotą subjektyvumo efektą. Todėl ir lytis čia traktuojama kaip kaiti socialinė konstrukcija, savotiškas performansas (Adams, Savran 2002; 4).

Judith Butler, kuri savo darbuose jungia poststruktūralizmą ir psichoanalizę, požiūriu, lyties skirtumai neturi biologinės ar psichinės prigimties ištakų, bet yra atsitiktinių socialinių praktikų efektai. Lytinis performatyvumas jai nėra pasirinkimo, kokia lytimi šiandien būti, dalykas. Tai priverstinis išankstinių subjektyvuojančių normų, kurios atgaivina ir sykiu varžo lytinį subjektą, pakartojimas Lyties normų citavimas yra būtinas norint būti priimtinais kaip “vyras” ar “moteris”. Pasak Butler, moteriškumas ir vyriškumas nėra pasirinkimo dalykai, bet priverstinis normos citavimas, neatskiriamas nuo disciplinos, reguliavimo ir bausmės. (Butler, „Critically Queer” 1990; 22-23).

Amerikiečių teoretikės manymu, veiksmai, poelgiai, kūno stiliai apibrėžia tapatybes, ir stabilus vientisas subjektas neegzistuoja, t. y. veikėjas neegzistuoja prieš veiksmą. Subjektas niekad nėra galutinis, bet nuolatiniame derybų ir kaitos procese. Tad galima teigti, kad nėra “laisvų” subjektų, esančių už visuomenės normų arba besiderančių dėl jų iš tam tikro atstumo. Anot Butler, subjektas yra kuriamas pasikartojančių normų; jis/ji yra jų efektas (Butler, „Critically Queer” 1990; 22). Todėl skirtumas tarp realybės ir performanso neegzistuoja, nes performansas apibrėžia realybę. Lytis tampa

nuolatiniu to, kas gali būti laikoma realiu, impersonavimu (Butler 1990; viii).

Galima teigti, kad gėjų seksualumas iš dalies patvirtina ką tik aptartas teorines mintis apie lytinį performatyvumą, subjekto fragmentaciją ir seksualinį neapibrėžtumą. Tai seksualumas, nesusijęs su institucionalizuotu šeimyniniu seksu ir siūlantis daugiareikšmių seksualinių veiksmy ir malonumų. Dažnai šis subordinuotas seksualumas yra iššūkis dominuojančiai heteronormatyvinei tvarkai ir mėginimas griauti nustatytas seksualinių veiksmy ir praktikų hierarchijas. Deja, Lietuvoje nėra atlikta nei sociologinių, nei kokių kitų tyrimų apie gėjus ir jų seksualumą. Todėl šiame darbe mes priversti remtis Lietuvos žiniasklaida bei jos kuriamais gėjų seksualumo įvaizdžiais ir Vakaruose atliktais tyrimais apie gėjų seksualumą.

Kaip Lietuvos žiniasklaida įsivaizduoja gėjus ir jų seksualumą? Lietuvos spauda dažnai apibrėžia tai, ką reiškia būti gėjumi, telkdamasi tikrai ties seksu bei seksualumu ir iškeldama seksualinius iškrypimus bei dekadenciją. Neišvengiamai seksualinių mažumų klausimas virsta diskusijomis apie seksualinę moralę ir nusikaltimus. Pavyzdžiui, rašydama apie Vilniaus gėjų klubą, autorė cituoja heteroseksualią moterį, kuri mano, kad: “Apskritai tai ten kekšių lizdas”. Pasak jos, homoseksualistai labiau nei bet kas yra linkę keisti partnerius (Masys 2001). Kitame laikraštyje rašoma, kad Lietuvos nacionalistinio jaunimo sąjunga “Jaunoji Lietuva” piketavo prie Lietuvos seimo “prieš paleistuvystę ir homoseksualistus”. Taigi homoseksualizmas ir iškrypimai viešame diskurse vis dar laikomi tais pačiais dalykais („Homoseksualistai kaltinami dėl tautos mažėjimo”, *Respublika*, 2000 gegužės 23 d).

Gėjai ir lesbietės kėsinaisi į plačiai priimtinas sekso, seksualumo, lyties sampratas ir kelia auditorijai nepatogumų, dviprasmybės, įtampos jausmą. Manoma, kad seksualinės mažumos kėsinaisi į “natūralią” daiktų tvarką. Ši nuostata remiasi įsitikinimu, kad homoseksualumas yra nenatūralus, kad gėjai stengiasi suvilioti heteroseksualius asmenis ir pakeisti pastarųjų orientaciją.

Seksas ir seksualumas yra esminis socialinio reguliavimo įrankis modernioje visuomenėje. Kasdienės politikos sferoje kovos dėl seksualumo ir jo reguliavimo yra neatskiriamos nuo socialinių institucijų bei pamatinių normų, besiremiančių heteronormatyvumu. Pasak Dianos Fuss, homoseksualumas yra nuolat vaizduojamas kaip deviantinis ir kriminalinis dėl jo simbolinės opozicijos su heteroseksualumu, kuris pateikiamas kaip normatyvinis ir teisėtas (Fuss 1991; 2).

Lietuvos spauda dažnai iškelia normalumo ir normatyvumo sąvokas iškeldama tai, kas yra neva abnormalu ir deviantiška. Akivaizdu, kad rašant apie homoseksualumą bei seksualines mažumas dažniausiai telkiamasi ties egzotiškais ir perdėtomis jų gyvenimo pusėmis, tokiomis, kaip gėjų pasididžiavimo paradai, Mardi Gras ar kiti gėjų festivaliai (“Gražuoliai transvestitai”, *Vakaro žinios*, 2001 balandžio 2 d.; “Mardi Gras Sidnėjuje,” *Lietuvos rytas*, 2001 kovo 10 d.). Nuolat pateikdama kraštutinius lesbiečių ir gėjų gyvenimo vaizdinius – transvestitus, nuogus skustagalvius gėjus, vyrus su šuns antkakliais ant kaklų ir grandinėmis – spauda atskiria ir atitolina seksualines mažumas nuo visos visuomenės.

Kalbėdama apie homoseksualios orientacijos žmones, Lietuvos žiniasklaida dažnai suplaka seksualumą ir lytinius vaidmenis. Iš anksto laikomasi nuostatos, kad homoseksualūs vyrai yra moteriški, o lesbietės itin vyriškos. Straipsnyje apie dvi lietuves lesbietes “Lesbiečių pora dėl teisės ramiai gyventi kovėsi teisme” rašoma, kad gatvėje lesbietės atpažįstančios viena kitą iš vyriškos aprangos bei išvaizdos ir keistų žvilgsnių. Dar lengviau esą pažinti gėjus vyrus iš jų moteriškų manierų, švelnaus balso, originalesnių ir spalvingesnių rūbų (“Lesbiečių pora dėl teisės ramiai gyventi kovėsi teisme,” *Lietuvos rytas*, 2000 rugpjūčio 26 d.). Iš šių ir panašių teiginių nesunku nuspėti, kad homoseksualius asmenis lengva atskirti iš jų manierų, kalbos ir elgesio. Abu homoseksualistų tipai “karalienė” (*queen*, gėjui vyrui pavadinti) ir daikė (*dyke*, “kietai” lesbietei įvardinti) yra vaizduojami taip, tarsi jie egzis-

tuotų tarp dviejų – moters ir vyro – lyčių. Galima manyti, kad daugeliu atvejų homoseksualumas žiniasklaidoje yra įkoduojamas kaip patologija, perversija ir „nenormalumas”.

Ypač bijomasi ir nekenčiama „nenormalaus“ gėjiško kūno ir subordinuoto gėjiško seksualumo, kadangi asmeninė erotinė saviraiška ir individualus pasipriešinimas normalizacijai dažniausiai vyksta “kūno erdvės” lygmenyje. Tai priešinimasis “liberaliam panoptikumui”, Gordon Brent Ingramo žodžiais tariant (Ingram 1997, 27-52). Gėjų kūnai čia yra ir viešųjų ryšių agentas, ir savigynos vienetas, ir ekstazės spektaklis. Tai vieta, į kurią įrašyti viešo pasirodymo ir elgesio įstatymai, įmanomi transformuojami į iniršį ir malonumą. Kūno paviršiuje įkūnijama pulsuoji galios ir pasipriešinimo dinamika. Toks gėjiškas vyro kūnas gali iš dalies griauti heteropatriarchalinio vyriškumo ir vyriško identiteto politiką.

Šitokio seksualumo ir erotizmo įsiveržimas į kasdienį socialinį gyvenimą Lietuvoje daug kam atrodo transgresyvus ir sukelia pasibjaurėjimą, higieninę reakciją, nepaisant to, kad šiuolaikinė vartojimo ir žiniasklaidos kultūra darosi vis purvinesnė, išmetanti intymaus gyvenimo dalykus į aukščiausius nacionalinės kultūros lygmenis.

Vyriškumas ir homofobija Lietuvoje

Kaip jau buvo minėta, norminis arba hegemoninis vyriškumas neatskiriamas nuo heteroseksualumo ir heteroseksualinės šeimos. Institucionalizuotas heteroseksualumas yra svarbi socialinė norma, kurią tvirtina socialinė politika, mokykla, šeima, žiniasklaida ir policija. Esminė heteronormatyvumo prielaida yra ta, kad lytis yra įgimta, natūrali ir nesikeičianti. Todėl heteroseksualumas yra laikomas esminiu žmogiškos prigimties bruožu.

Gėjų judėjimai Vakaruose buvo pirmieji, kvestionavę hegemoninį vyriškumą, paremtą heteroseksualumu. Gėjų ir lesbiečių seksualumo studijos parodė, kad heteroseksizmas ir homofobija glūdi pačioje hegemoninio vyriškumo šerdyje. Būti “tikru” vyru reiškia būti heteroseksualiu ir nebūti homoseksualiu. Pats

faktas, kad vyras nėra homoseksualus, jau reiškia, kad jis yra vyras.

Kaip teigia Robert Connell, homofobija tarp vyrų yra labiau susijusi ne su kitų seksualumu, bet su savo pačių heteroseksualumo demonstravimu. Todėl homoseksualumas yra padaromas visko, kas yra simboliškai išstumta iš hegemoninio vyriškumo, vieta (Connell 1995; 78).

Jau cituota apklausa įtikinamai pagrindžia šį teiginį. Apklauskos duomenimis remiantis matyti, kad Lietuvos vyrai yra homofobiškesni nei moterys. 39% Lietuvos vyrų, sužinojusių apie visuomenėje žinomo žmogaus homoseksualumą, nuomonė nepasikeistų, tuo tarpu 41% vyrų nuomonė pablogėtų. Proporcingai 48% moterų nuomonė nepasikeistų, o 35% nuomonė pablogėtų. Itin tolerantiškos yra jauniausios 15-29 amžiaus grupės moterys, net 71% iš jų nuomonė nepasikeistų, ir tik 22% nuomonė pablogėtų. Itin reikšmingas yra šios amžiaus grupės moterų ir vyrų skirtumas. Lyginant su tolerantiškomis moterimis, net 41% šio amžiaus vyrų, sužinojusių apie visuomenės veikėjo/os homoseksua-

lumą, nuomonė pablogėtų. Iš visų amžiaus grupių, tolerantiškiausi yra vidurinio 30-49 metų amžiaus vyrai, netolerantiškiausi vyriausi 50-74 metų vyrai. Įdomu ir netikėta tai, kad netolerantiškiausi homoseksualių visuomenės žmonių atžvilgiu yra didžiųjų miestų vyrai.

Panaši respondentų vyrų nuostata ir kalbant apie artimo draugo/ draugės homoseksualumą. Paklausti, kaip reaguotų sužinoję, kad jų artimas draugas (draugė) yra homoseksualus, 37% vyrų priimtų jį/ją tokį, koks jis/ji yra, 22% atsisakytų bendrauti su juo/ja, 21% mėgintų jį/ją pakeisti. Pozityviau nusiteikusias moterys (46% jų, lyginant su 37.5% vyrų linkusios priimti žmogų tokį, koks jis yra), ypač didžiuosiuose miestuose (60%). 15-29 metų amžiaus vyrai sudaro daugumą tų, kurie mėgintų draugą/ draugę pakeisti.

44% Lietuvos gyventojų sako, kad nepakeistų nuomonės apie visuomenėje žinomą žmogų, sužinoję apie jo/jos homoseksualumą. 38% Lietuvos visuomenės narių mano, kad ši informacija neigiamai paveiktų jų nuomonę apie konkretų žmogų.

1 lentelė. Visuomenės požiūris į homoseksualius žmones, %.

Kaip reaguotumėte sužinoję, kad visuomenėje žinomas žmogus yra homoseksualus?	15-29 metai		30-49 metai		50-74 metai	
	Vyrai stulpelio %	Moterys stulpelio %	Vyrai stulpelio %	Moterys stulpelio %	Vyrai stulpelio %	Moterys stulpelio %
Mano nuomonė apie tą žmogų nepasikeistų	40.3%	71.3%	48.0%	50.8%	25.0%	28.1%
Mano nuomonė pagerėtų	1.4%	0%	0.5%	0%	2.2%	1.0%
Mano nuomonė pablogėtų	41.0%	22.0%	33.2%	31.4%	51.5%	49.5%
Nežinau/ neturiu nuomonės	17.4%	6.7%	18.4%	17.8%	21.3%	21.4%

Projektas "Vyriškų vaidmenų krizė Lietuvoje". Vyrų vertybių ir elgsenos modelių tyrimas. Priedas prie ataskaitos. Vilnius: SIC Rinkos tyrimai, 2002, p. 4.

Požiūriai į homoseksualumą keičiasi, kuomet kalbama apie tariamą respondentų sūnaus arba dukters homoseksualumą. 47% apklaustųjų sako, jog mėgintų jį/ ją pakeisti (50% vyrų ir 44% moterų); 28% priimtų jį/ ją tokį/ tokia, koks/ kokia yra (22% vyrų ir 33.5% moterų).

Iš pateiktų skaičių galima daryti pastebėjimą, kad heteroseksualūs Lietuvos vyrai yra didesni homofobai negu heteroseksualios

moterys. Heteroseksualus vyriškumas konstruojamas supriešinant jį su homoseksualumu: čia homofobija yra vienu iš svarbių heteroseksualaus vyriškumo elementų. Remiantis vyriškumo tyrinėtojais, galima teigti, kad vyrai turi atskirti save ir nuo moterų, ir nuo homoseksualių vyrų dėl to, kad jiems vyriškumas (buvimas 'tikrais vyrais') yra daug svarbesnis nei moteriškumas moterims. Homofobija verčia vyrus pabrėžti hegemoninę vyriškumo formą.

Ką tokie Lietuvos vyrų požiūriai į homoseksualumą ir homoseksualius žmones galėtų reikšti? Netolerancija homoseksualumui gali būti psichinės savigynos mechanizmu, stiprinančiu dalies vyrų trapią heteroseksualaus vyriškumo tapatybę. Vakaruose atliktos psichologinės studijos parodė, kad vyrai yra labiau susirūpinę savo vyriškumu ir ypač neramūs dėl vyriškumo trūkumo. Moterys, kad ir nebūdamos patenkintos savo moteriškumu, savo rūpesčio juo taip stipriai neišreiškia (Segal 1990; 290).

Pasak užsienio tyrinėjimų, neigiamas vyrų požiūris į homoseksualumą taip pat sietinas su jų tradicinėmis pažiūromis į lyčių vaidmenis ir į šeimą (Kimmel 1987; 70). Dar gana plačiai paplitęs įsitikinimas, kad gėjai pažeidžia ir lyčių, ir šeimos vaidmenis (t. y. gėjai vyrai esą moteriški, lesbietės vyriškos). Siekiant patvirtinti savo heteroseksualaus vyro vaidmenį ir išvengti nepasitikėjimo savimi bei savo gebėjimu atlikti priimtina lyties vaidmenį, skatinama netolerancija homoseksualumui.

Būtina pabrėžti ir tai, kad homofobija savo neapykanta viskam, kas "moteriška" vyruose, išreiškia pasibjaurėjimą moterimis bei moteriškumu. Hegemoninis vyriškumas stengiasi kontroliuoti visa, kas yra laikoma moteriška: būti vyru reiškia nebūti moterišku, nebūti moteriškos išvaizdos ar manierų.

Hegemoninis vyriškumo idealas sėkmingai feminizuoja subordinuotą homoseksualų vyriškumą ir kartu jį demonizuoja. Tačiau homoseksualumas egzistuoja kaip nutylima alternatyvi praktika, viena iš marginalinio vyriškumo formų. Ši forma suvokiama kaip kontra-hegemoninė pirmiausia dėl to, kad priešiškas homoseksualumui yra fundamentalus heteroseksualumo bruožas. Antra, homoseksualumas yra siejamas su sumoteriškėjimu; ir trečia homoseksualaus malonumo forma yra laikoma subversyvia.

Pasak Connello, mūsų kultūrose vyrai, kurie užsiima seksu su kitais vyrais, kenčia priespaudą, tačiau jie nėra visiškai išstumti iš vyrų ir vyriškumo tarpo. Jie veikia susiduria su įvairiais konfliktais dėl jų seksualumo, jų socialinio buvimo vyrais ir savo santykių su

moterimis bei heteroseksualiais vyrais konstravimo (Connell 1992; 737).

Kaip homoseksualumo istorikai yra pademonstravę, homoseksualistas kaip socialinis tipas buvo sukonstruotas antroje 19 amžiaus pusėje per medicinines ir baudžiamosios galios diskursus. Prieš tai sodomija buvo suvokiama kaip aktas, kurį galėjo atlikti bet koks vyras, pasidavęs libertinizmui. Iš hegemoninio vyriškumo perspektyvos žvelgiant, homoseksualaus tipo sukūrimas reiškė, kad homoerotinis malonumas buvo išstumtas iš to, kas buvo laikoma vyriška, ir lokalizuotas deviantiškoje homoseksualistų grupėje. Tačiau socialinis heteroseksualisto tipas, atspindintis homoseksualistą, nebuvo sukurtas; heteroseksualumas paprasčiausiai tapo būtina vyriškumo konotacija (Connell 1993; 611).

Seksualumo ir lyties tyrinėtojai ginčijasi dėl to, kokią reikšmę hegemoninio vyriškumo konvencijoms turi vis didesnį pagreitį įgyjanti seksualinių mažumų politika. Teigiama, kad vienas iš reikšmingų šios politikos efektų yra teigiamas seksualumo – ne kaip moterų kontrolės įrankio, bet kaip vienareikšmio vyriško kūno malonumų patvirtinimo iškelimas (Segal 1993; 637).

Tačiau kiti tyrinėtojai siūlo nepervertinti subversyvaus revoliucinio homoseksualaus seksualumo potencialo. Savo elgesiu gėjai vyrai priešinasi lyčių stereotipizavimui. Tačiau laužydami vienas vyriškumo konvencijas, kartu jie patvirtina kitas. Pavyzdžiui, pasisavindami kai kuriuos vyriškumo simbolius ir hiberbolizuodami juos, hipervyriški gėjai atveria normatyvinio heteroseksualinio vyriškumo dirbtinumą ir sukonstruotumą. Tačiau kartu šie macho gėjai "reklamuoja" hegemoninio vyriškumo elementus (Alsop, Fitzsimons, Lennon 2002; 148). Pasak Michael Messnerio, "nepaisant gėjų išsivadavimo potencialo, siekiančio nuplėšti vyriškumo kaukes, atrodo, kad dominuojanti tendencija gėjų kultūroje yra mėginimas pasisavinti, erotizuoti ir demonstruoti dominuojančius hegemoninio vyriškumo simbolius" (Messner 1997; 83).

Išvados

Remiantis aptartu tyrimu „Vyriškų vaidmenų krizė Lietuvoje“, akivaizdu, kad Lietuvoje dominuojantis vyriškumo modelis nedaug nukrypsta nuo tradiciškai suvokiamo vyro kaip nepriklausomo, aktyvaus, nugalinčio ir atkaklaus veikėjo modelio. Pirmiausia, vyriškumas įkūnija tokias savybes kaip finansinė nepriklausomybė, gebėjimas aprūpinti savo šeimą, profesinė sėkmė, sugebėjimas apginti savo moterį ir dalyvauti savo vaikų auklėjime. Toks vyriškumas ne itin daug dėmesio kreipia į savo išvaizdą, kūną ar savo emocinį gyvenimą. Tolerancija, išiklausymas į moterį ar jos problemas, emocinis savęs supratimas – savybės, nesiejamos su tokia vyriškumo ir vyriško elgesio paradigma.

Kita vertus, norminis vyriškumas nėra moteriškas ir homoseksualus. Kaip matėme, Lietuvoje itin stipri subordinuoto vyriškumo ir gėjiško seksualumo baimė. Žiniasklaidoje ir kasdieniame gyvenime gėjai yra kategorizuojami neigiamai ir apibūdinami kaip moraliniai degeneratai. Homoseksualumas pateikiamas kaip morališkai žalingas. Simptomatiška, kad gėjų seksualumas dažnai siejamas su moralinės panikos retorika.

Gėjai ir jų seksualumo pateikimas visuomenėje ne tik kalba apie seksualumą bei seksualinę orientaciją, bet ir pabrėžia tai, kad socialinis ir viešas gyvenimas yra organizuojamas heteronormatyvinės priežiūros pagrindu. Šioje heteronormatyvinėje priežiūroje, pasak Judith Butler, „identitetas tampa savo paties politika, pritraukdamas su savimi ir tuos, kurie seks ir prižiūrės tą identitetą iš visų pusių (Butler 1991; 19).

Gėjų įvaizdžiai yra glaudžiai susiję ir su tautos, lyčių bei seksualumo problemomis. Jie atveria stiprų masinį susirūpinimą tautinės valstybės integralumu, griežta lyčių sistema ir heteronormatyvinių struktūrų išlaikymu. Subordinuotų seksualumų represavimas ir sekimas visada vaidino kritinį vaidmenį nacionalistinėje viešojoje politikoje. Gėjų vaizdavimas žiniasklaidoje ir masinėje sąmonėje taip pat atkuria aiškias tautos ir seksualumo

hierarchijas: čia gėjai konstruojami kaip egzotiškas ir grėsmingas „Kitas“ opoziciniame hierarchiniame santykiyje su dauguma. Dabartiniame visuomeniniame klimato homoseksualumas yra arba ištrinamas, arba redukuojamas iki „radikalios homofobinės fantazijos vietos“ (Butler 1991; 20), kadangi gėjų seksualumas kelia grėsmę įtvirtintai socialinei tvarkai.

Diskursai, kuriais kalbama apie gėjus ir gėjų seksualumą, demonstruoja, kad gėjai traktuojami iš dominuojančios patriarchalinės heteroseksistinės perspektyvos. Žiniasklaida ir masinė kultūra apskritai pateisina ir privilegijuoja hegemoninį vyriškumą ir pateikia homoseksualią vyriškumo formą kaip žemesnę ir gresiančią įtvirtintai lyčių sistemai.

Kadangi norminis vyriškumas konstruojamas santykiyje su visa lytine tvarka, analizuojant jį itin svarbūs yra galios santykiai visoje lytinėje sąrangoje. Todėl galima teigti, kad norminio vyriškumo dominavimas ne tik pateisina kitų vyriškumo formų išstūmimą, bet pirmiausia kondensuoja kultūrinę moterų spaudos realybę. Ši realybė yra įkūnyta ne tik kalbos falocentrizme, bet ir kasdieniame valstybės, industrijos ir kiekvienos kitos socialinės, ekonominės ir politinės galios institucijos funkcionavime, jų rutinos ir ritualuose (Connell 1987).

Kokiais būdais įmanoma kovoti prieš šitoki ryškų seksualinių diskursų antipluralizmą, patvirtinantį griežtas patriarchalines lyčių hierarchijas Lietuvos visuomenėje? Kokia maskulinizmo politika galėtų padėti palaipsniui transformuoti norminį vyriškumą?

Pasak vyriškumo tyrinėtojų, būtina skatinti nepatriarchalinius subjektyvumus ir praktikas, platinti vyriškumo modelius, kurie yra ne tokie heteroseksistiniai, kadangi seksizmas apibrėžia homoseksualius vyrus kaip „kitus“: vyrai privalo stoti akistaton su homofobijos ir seksualinio objektifikavimo procesais, neatskiriama nuo heteroseksualinio dominavimo ir mizoginijos. Anti-seksistinio vyrų judėjimo patirtis rodo, kad kai kurie vyrai kenčia stengdamiesi įgyvendinti tradicinius vyriškumo idealus. Nors šiuo metu yra galimas

didesnis vyriškumo modelių lankstumas, vyrams ne itin lengva šitokią lankstumą priimti (Segal 1990; 293). Todėl griauiant lyties hierarchijas būtina keisti ne tik ekonomiką, darbo rinką, socialinę politiką ir valstybę, namų gyvenimo tvarką, bet ir seksualinių susidūrimų prigimtį bei seksualinio skirtumo retoriką.

Vyrai neturėtų projektuoti savo pačių baimių į pasibjaurėjimą išstumtomis bei subordinuotomis vyrų grupėms. Tai reikėtų vyrų pastangą pripažinti bei priimti savo pačių daugialypes tapatybes ir kvestionuoti pačią vyriškumo sąvoką. Reikšmės, susijusios su seksualiniu skirtumu ir lytiniu identitetu, taip pat turėtų būti kvestionuojamos. Mokslininkai ir lyčių politikos specialistai pabrėžia kritinės refleksijos apie lytines tapatybes įvairiose vyrų grupėse svarbą. Savirefleksija ir savivoka, skatinama vyrų diskusijų grupių ir terapijos, gali padėti konstruoti alternatyvius vyriškumo modelius, nugalėti vyriškumo stereotipus ir smurto kultūrą.

Žinoma, radikalus homoseksualių asmenų seksualumas nebūtinai skatina radikalią viešąją politiką. Tačiau neabejotina, kad bet kuri visuomenė išlošia socialiniu požiūriu materialiai ir psichiškai priimdama ir toleruodama skirtingų seksualinių praktikų egzistavimą.

Svarbi maskulinizmo kryptis turėtų būti šviečiamoji veikla, ypač lytinio bei seksualinio auklėjimo srityje. Turėtų būti plėtojama pedagoginė diskusija apie seksą ir seksualumą,

pabrėžianti skirtingų seksualumų galimybę, iškelianti nerepresyvias seksualumo formas. Šitokioje diskusijoje būtų kalbama apie jaunų žmonių intymius ir seksualinius santykius, kurie yra negrėsmingi, neopresyvūs ir atsakingi. Vyrų ir berniukų seksualumas turėtų būti tokia pat viešos diskusijos, politikos plėtotės bei socialinės kaitos klausimas kaip ir vyrų prievartos prieš moteris problema. Būtina ugdyti vyrų jautrumą lyčių problemoms bei įvairioms seksualumo formoms.

Būtina pabrėžti ir kritinės mokslinės refleksijos apie subordinuotą ir hegemoninį seksualumą svarbą. Tačiau reikia ne tik analizuoti tokius seksualumus, bet ir priešintis bei dekonstruoti seksualinės priepaudos ir normalizavimo sistemas. Tai galima padaryti atveriant teorines prielaidas ir retorines strategijas, kuriomis naudojantis seksualinė priepauda bei normalizavimas įtvirtinami ir pateisinami (Hanson 1999; 4).

Kaip teigia Ellis Hanson, kalbėdama apie *queer* teoriją, mes privalome griežtai kvestionuoti tokias sąvokas, kaip "korektiškumas, identitetas, stereotipizavimas, matomumas ir autentiškumas," nesiekdami paversti politinį veiksmažodį neįmanomu, bet veikiau daugindami mūsų pačių malonumus bei mūsų asmenybes ir daug radikaliau gilindamiesi į kritines prielaidas, kurias mes priimame kaip savo pačių (Hanson 1999; 12).

Literatūra

Adams, Rachel, David Savran, ed. *The Masculinity Studies Reader*. Oxford: Blackwell Publishers, 2002.
 Alsop, Rachel, Annette Fitzsimons ir Kathleen Lennon, *Theorizing Gender*. Cambridge: Polity, 2002.
 Bordo, Susan. *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture and the Body*. Berkeley: U of California P, 1993.
 Butler, Judith. "Critically Queer," Roy Boyne and Ali Rattansi, ed., *Postmodernism And Society*. New York: St. Martin's Press, 1990, p. 17-32.
 Butler, Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, 1990.
 Butler, Judith. "Imitation and Gender Insubordination," in Diana Fuss, *Inside Out: Lesbian Theories, Gay Theories*. New York: Routledge, 1991, p. 13-31.
 Carrigan, Tom, Bob Connell, John Lee, "Hard and Heavy: Toward a New Sociology of Masculinity," in Michael

Kaufman, ed., *Beyond Patriarchy. Essays by Men on Pleasure, Power, and Change*. Oxford: Oxford University Press, 1987, p. 139-192.
 Connell, R. W. "A Very Straight Gay: Masculinity, Homosexual Experience, and the Dynamics of Gender," *American Sociological Review*, 57 (1992): 735-51.
 Connell, R. W. *Gender and Power*. Cambridge: Polity Press, 1987.
 Connell, R. W. *Masculinities*. Cambridge: Polity, 1995.
 Connell, R. W. "The Big Picture: Masculinities in Recent World history," *Theory and Society*, 22 (1993): 597-623.
 Connell, R. W. *The Men and the Boys*. Cambridge: Polity Press, 2000.
 Donaldson, Mike. "What is Hegemonic Masculinity?" *Theory and Society*, vol. 22, no. 5 (October 1993): 643-657.
 Foucault, Michel. *Discipline and Punish*. London: Allen Lane, 1977.

Foucault, Michel. *The History of Sexuality*, vol. 1. New York: Vintage Books, 1990.

Fuss, Diana, ed. *Inside/Out: Lesbian Theories, Gay Theories*. New York: Routledge, 1991.

Gergen, Mary, Sara Davis, ed. *Toward a New Psychology of Gender*. New York: Routledge, 1997.

Hanson, Ellis. *Out Takes: Essays on Queer Theory and Film*. Durham: Duke UP, 1999.

Haywood, Chris. *Men and Masculinities: Key Themes and New Directions*. Philadelphia: Open U, 2003.

Hooper, Charlotte. *Manly States: Masculinities, International Relations, and Gender Politics*. New York: Columbia UP, 2001.

Ingram, Gordon Brent. "Marginality and the Landscapes of Erotic Alien(n)ations," in Gordon Brent Ingram, Anne-Marie Bouthillette, Yolanda Retter, ed., *Queers in Space: Communities, Public Places, Sites of Resistance*. Seattle: Bay Press, 1997, p. 27-52.

Kimmel, Michael S., ed. *Changing Men: New Directions in Research on Men and Masculinities*. Newbury Park, CA: Sage, 1987.

Kimmel, Michael. "Foreword," in Frances Cleaver, ed., *Masculinities Matter! Men Gender and Development* (London: Zed Books, 2002), p. xii-xiv.

Masys, Algis. "Lietuvos gėjų klubus pamėgo heteroseksualai". *Vakaro • inios*, 2001 kovo 16 d.

Messner, Michael A. *Politics of Masculinities: Men in Movements*. Thousand Oaks. CA: Sage, 1997.

Sedgwick, Eve Kosofsky. *Epistemology of the Closet*. Berkeley: U of California P, 1990.

Segal, Lynne. "Changing Men: Masculinities in Context," *Theory and Society*, vol. 22, no. 5 (October 1993): 625-641.

Segal, Lynne. *Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men*. London: Virago Press, 1990.

Tereškinas, Artūras. *Kūno žymės: seksualumas, identitetas, erdvė Lietuvos kultūroje*. Vilnius: Baltos lankos, 2001.

Summary

Between Hegemonic and Subordinated Masculinities: Men, Their Sexuality and Politics of Masculinity in Contemporary Lithuania

The article examines hegemonic and subordinated forms of masculinity in contemporary Lithuania. Using the opinion survey „The Crisis of Male Roles in Lithuania” (2002) and a wide array of literature theorizing men and masculinities, it attempts to answer the following questions: how can we assess the influence of different masculinities to men themselves and gender policies in Lithuania? What kind of masculinity policy can support a feminist project of social transformation?

The survey „The Crisis of Male Roles in Lithuania” allows us to conclude that both Lithuanian men and women largely support traditional norms of hegemonic masculinity. This masculinity is based on heterosexuality, economic autonomy, being able to provide for one’s family, being rational, being successful, keeping one’s emotions in check and not doing anything considered feminine.

The dominant form of masculinity in Lithuania is constructed not only in relation to femininities but also in relation to subordinated and marginalized masculinities, particularly homosexual masculinities. Homosexuality is the repository of everything that is

symbolically expelled from hegemonic masculinity. As the survey demonstrates, homophobia is much stronger among men than women in Lithuania. This can be explained by the fact that in order to be „real men” males have to separate themselves from both women and homosexual men. Furthermore, Lithuanian men’s negative attitude towards homosexuality can also be related to their traditional attitudes toward gender roles and family. The view that gays transgress the gender system is rather widespread among them.

The author argues that the dominance of a single model of masculinity at the expense of multiple masculinities makes men more vulnerable to acts of violence against themselves and their families. The article advocates self-awareness and critical reflection about gender identities among men and male groups that could help dismantle hegemonic masculinity and dispel the notion that there is only one way to be a ‘real man’. Promoting models of masculinity along less sexist, homophobic and misogynist lines could benefit both women and men.

Gauta: 2004 09 18

Pateikta spaudai: 2004 10 05

Vytauto Didžiojo universitetas

Sociologijos katedra

K. Donelaičio g. 52